

Där människor får växa
Centerpartiets idéprogram
Antaget i Västervik 19 juni 2001

Innehållsförteckning

Inledning

2

Människan är utgångspunkten

3

Centerpartiets politiska idé -förutsättningar att växa

5

Tilltro till individen - enskilt och i samverkan

5

Förutsättningar att växa

6

Ansvar, samarbete och resultat

8

Decentralisering - möjligheten i vår tid

8

Frihet och rättvisa i en levande demokrati

10

Frihet

10

Rättvisa

11

Demokrati

13

Ett samhälle där människor får växa

17

Det öppna samhället

17

Social marknadsekonomi

17

Natur och miljö

20

Sociala nätverk och frivillig samverkan

22

Trygghet och gemenskap

24

Lärande, bildning och kultur

25

Fred och säkerhet

26

Vår tids utmaningar

28

Förändringens möjligheter

28

Många utmaningar återstår

28

Att möta utmaningarna

31

Inledning

Centerpartiet har en stark tro på människans vilja och förmåga att ta ansvar och vara delaktig. På denna tilltro grundas vår vilja att förnya demokratin och politiken. Detta idéprogram är tänkt att fungera som en ideologisk kompass för resan mot framtiden.

Dagens politiska partier är till stor del frukterna av de intressekonflikter som växte fram när Sverige industrialiserades. När samhället nu förändras blir det nödvändigt för de politiska partierna att möta nya utmaningar.

Ett parti som vill vara levande och angeläget måste utveckla sina arbetsformer för 2000-talets verklighet. Det kräver å ena sidan öppenhet för olika sätt att visa sitt engagemang. Å andra sidan måste detta bygga på en grund av gemensamma värderingar som kan skapa helhet och sammanhang. En viktig roll för ett politiskt parti är att vara en länk mellan offentligt beslutsfattande och engagerade medborgare i samhället.

Centerpartiet tror på varje människas förmåga att skapa och ta ansvar för sig själv och för andra. Därför blir det naturligt för oss att politiskt engagemang kan se olika ut. Centerpartiet vill främja nya initiativ, kreativitet och glädje för att forma en politisk folkrörelse för 2000-talet.

Centerpartiet vill företräda ett politiskt ledarskap som är tydligt vad gäller grundläggande värderingar och samtidigt öppet och välkomnande för alla som på sitt eget sätt vill vara med och göra verklighet av de politiska idéerna. Dialog, och inte minst förmågan att lyssna, är det viktigaste instrumentet för ett sådant ledarskap. Centerpartiet vill vara ett forum för ett ständigt samtal om samhälle och framtid, där varje människa möts med lika respekt.

Därför har detta partiprogram inte utformats som en uppslagsbok över politikens alla sakfrågor. Den skulle snabbt kännas föråldrad. Istället är det en kompass som du håller i din hand, att tjäna som vägledning i dagligt politiskt arbete i en föränderlig värld. Ett idéprogram som formats i samtal mellan tusentals medlemmar i centerrörelsen runt om i Sverige. Det ska användas till att stimulera till eftertanke, reflektion och samtal.

Utifrån de idéer vi här beskriver - om självbestämmande, livskvalitet, företagsamhet och allas lika möjligheter - formas konkret sakpolitik i beslutande församlingar i kommuner och regioner, i Sveriges riksdag, i den Europeiska Unionen och internationellt.

Centerpartiet är ett parti som visat sig kunna ta ansvar och genomföra samhällsförändringar. Men också ett parti som är en levande och öppen gemenskap, som ger möjligheter och redskap för människor att växa.

Centerpartiets Riksstämman
Västervik, 19 juni 2001

Människan är utgångspunkten

Alla människors lika värde och rättigheter är grunden för Centerpartiets politik. Det yttersta målet är att var och en ska kunna växa som människa och ha möjlighet att förverkliga sina drömmar. Ansvar för varandra och för naturen ska vara vägledande när samhället formas.

Det som kännetecknar människan är förmågan att bli något utöver det hon är - att spränga gränser och utvecklas som person och medmänniska. Var och en har rätt att själv avgöra hur hon vill förverkliga sina möjligheter som en självständig, moralisk och skapande varelse. Denna frihet får bara inskränkas av andra människors lika fri- och rättigheter.

Alla människor är jämlika. Varje människa har samma rättigheter och samma skyldigheter, oavsett kön, livsåskådning, sexuell läggning, boende, etnisk eller social bakgrund. Mänskliga fri- och rättigheter har inga gränser. Inte kulturella. Inte nationella. Inte geografiska. Människors olikhet är en rikedom.

Centerpartiet tilltror varje människa förmåga att utveckla sina möjligheter och att ta ansvar, både för sig själv och för andra. Utgångspunkten är att människan förfogar över en egen vilja och att hon därmed kan hållas ansvarig för sina handlingar. Likaså utgår Centerpartiet ifrån att människan är en förnuftig varelse som utvecklas genom erfarenheter och bildning. Dessa tankar är centrala inom humanismen, en idéströmning i vilken exempelvis vår demokrati finner stöd. Med människans frihet följer förmågan och kravet att ta ansvar för sina handlingar. Människor föds och växer upp under olika villkor, men måste få jämlika möjligheter.

Människan har en andlig dimension i förmågan att utveckla "medmänskliga" egenskaper som empati, osjälviskhet och kärlek. Med denna utgångspunkt har Centerpartiets människosyn sin historiska grund i den kristna livsåskådningen och i humanismens krav på respekt för människovärdet. Varje människa är unik och oersättlig, och människovärdet är överordnat andra värden.

Varje människa ingår i ett socialt sammanhang. Det är i relationerna med andra som individen hämtar mening och trygghet. Dessa sammanhang måste vårdas och utvecklas så att varje människa får växa. Gemenskapernas värde ligger i att människor ger ömsesidigt stöd till varandra.

Människan är också en del i ett ekologiskt sammanhang. Detta ger förutsättningarna och sätter samtidigt de yttre ramarna för människans verksamhet. Människan har en särställning då hon som ingen annan levande varelse har kraft och kunskap att förändra naturen och omskapa sin värld. Hon har därför också ett särskilt ansvar för andra varelser och för att bevara de ekologiska systemen. Hon har att bruka, utan att förbruka. Detta ansvar sträcker sig över generationer. Människans förmåga att förändra motsvaras inte av samma förmåga att se de långsiktiga följderna av sina handlingar. Insikten om vår ofullkomlighet och en ödmjukhet inför allt levande måste vara styrande för mänskliga handlingar.

Varje människa vill själv kunna forma sitt liv. Hon strävar efter yttre trygghet, som mat för dagen och tak över huvudet. Hon vill också uppleva inre trygghet som livsglädje, kärlek och gemenskap. Trygghet är en förutsättning för verklig frihet. Den som är trygg kan och vågar pröva sina vingar.

Människor behöver som skapande varelser få utlopp för kreativitet, fantasi och nyfikenhet. Människan behöver också som moralisk varelse en etisk grund, att kunna urskilja rätt och orätt, gott och ont. Hon måste ha något att leva av, men också något att leva för.

Centerpartiet vill nyskapa samhället som en plats där varje människa kan växa. Det innebär ett decentraliserat samhälle präglad av frihet och jämlikhet. Centerpartiets människosyn är grunden för politiken.

Centerpartiets politiska idé -förutsättningar att växa

Centerpartiets ideologi kan sammanfattas i begreppet ekohumanism. Den förenar humanismens respekt för människovärdet och tro på varje människas möjligheter, med ekologins insikter om de villkor naturen ger för människa och samhälle. Centerpartiets samhällssyn präglas av en stark tilltro till individer i samverkan. Ur denna idébas formas Centerpartiets praktiska politik.

Det finns ett antal centrala värden som sammantaget kännetecknar Centerpartiets politik:

- 0 **Självbestämmande**
- 1 **Livskvalitet**
- 2 **Lika möjligheter**
- 3 **Företagsamhet**

Dessa värden är grunden för Centerpartiets vilja att decentralisera, att sprida makt, resurser och ansvar till enskilda människor och gemenskaper.

Centerpartiet framhåller, som inget annat parti, kravet på likvärdiga livsvillkor i hela landet. Detta krav tillgodoses bäst i ett decentraliserat samhälle, präglad av närhet och småskalighet.

För att människor i alla delar av världen ska ha likvärdiga förutsättningar krävs att den ekonomiska klyftan mellan rika och fattiga länder överbryggs.

Centerpartiet är ett parti som tar ansvar i beslutande församlingar och gör verklighet av de politiska idéerna.

Hela detta idéprogram beskriver Centerpartiets syn på människan och samhället. Detta kapitel är en sammanfattning av några väsentliga aspekter som sammantaget skiljer Centerpartiet från andra politiska ideologier och partier.

Tilltro till individen - enskilt och i samverkan

Centerpartiets politik utgår ifrån en stark tilltro till varje människa, hennes

förmåga att skapa och ta ansvar, för sig själv och för andra.

Centerpartiet tror på människans egen förmåga att skapa. Skapande och kreativitet är grunden för ekonomiskt välstånd och kultur. Det är också en förutsättning för att individer ska kunna växa som människor.

Centerpartiets politik bygger också på en stor tilltro till människans förmåga att ta ansvar, för sig själv och för andra. Därför vill vi föra makten åter till människorna och stödja människors frivilliga samverkan och sociala nätverk.

Den samhällssyn som präglar Centerpartiet är en stark tilltro till individer i samverkan. Detta har genom historien fått uttryck i både politiska beslut och i praktiskt arbete i folkrörelsen Centerpartiet. Denna samhällssyn står i kontrast till såväl vänsterns anonyma kollektiv som ekonomismens syn på människan som enbart kund.

Människor har olika förutsättningar och möjligheter. Men Centerpartiets politik vilar på en grundläggande tilltro till att var och en, efter sina särskilda förutsättningar, har möjlighet att skapa, ta ansvar och vara delaktig - och därmed kunna växa som människa.

Detta kan också fångas i en vision om "gemenskap där alla behövs". Formuleringen fångar visionen om ett ömsint samhälle som sätter människan och hennes behov främst. Utgångspunkten är att alla människor har rätt att känna att de behövs. När det uppnås så tillförs helheten mervärden. Denna vision står i skarp kontrast till en utveckling där vissa behövs och andra blir över

Det är skillnad mellan individualism och egoism. I individualismen ligger viljan att få råda sig själv, men det kan mycket väl innebära att agera för andras bästa. Egoism däremot, innebär själviskhet, utan hänsyn till andra. Egoism kan också utövas av grupper, som eftersträvar förmåner på andra gruppers bekostnad. Det moderna samhället måste bygga på en "solidarisk individualism", där människor känner ansvar för sig själva och för varandra, för det egna samhället och för hela världen.

Förutsättningar att växa

Självbestämmande, livskvalitet, företagsamhet och allas lika möjligheter är viktiga värden som sammantaget kännetecknar Centerpartiets politik, och som skapar förutsättningar för människor att växa.

Ur tilltron till varje människas möjligheter måste följa en politik som i verkligheten ger var och en förutsättningar att växa som människa, och förverkliga det bästa hos sig själv. En sådan politik leder också till att mervärden skapas för helheten, för hela samhället - i form av växande materiella värden lika väl som sociala värden och en bättre livsmiljö.

Självbestämmande

Centerpartiet vill stärka varje människas självbestämmande, eller egenmakt - helt enkelt ge henne makt över sitt eget liv. Det kräver en politik för att motverka stora byråkratiska system och inte detaljstyra människors vardag. Samtidigt måste politiken vara stark i att försvara den enskilda människans rätt, i förhållande till exempelvis stora kapitalintressen. Personligt ägande är en viktig grund för självbestämmande.

Principen om att stärka självbestämmandet bör tillämpas också när man fattar gemensamma beslut. I små grupper och sammanhang är det lättare för människor att vara delaktiga och ha inflytande. Makten är svårare att påverka ju längre bort den finns. Den blir också mer anonym. Därför ska beslut fattas så nära de människor som berörs av besluten som möjligt. Människors egna frivilliga nätverk ska så långt det är möjligt hantera sina egna problem. När inte det räcker vill Centerpartiet i första hand använda den lokala demokratin. Det lokala demokratiska självbestämmandet ska stärkas i förhållande till högre beslutsnivåer.

Livskvalitet

All politik måste utgå från människans längtan efter glädje och meningsfullhet i tillvaron. Målet är att ge utrymme för människor att själva förverkliga sin idé om det goda livet. Därför måste det vara möjligt att själv styra över sin tid och ha möjlighet att utvecklas som människa. En politik för livskvalitet utgår från en helhetssyn på människan som en biologisk, social, andlig och kännande varelse.

Det är viktigt att samhället inte bara har materiella mål. Självbestämmande, trygghet och utvecklingsmöjligheter är viktigt för att skapa helhet och sammanhang lokalt. Så kan delaktighet och tillit växa, vilket gör det möjligt att forma helhetslösningar på alla nivåer i samhället.

Dessa lösningar måste syfta till en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling. En god livsmiljö, med fungerande kretslopp, är en avgörande förutsättning för livskvalitet.

Lika möjligheter

Centerpartiet grundades som en folkrörelse, med rötterna i en stark övertygelse om social rättvisa, och i kamp mot utanförskap och förtryck. Tanken på rättvisa och lika möjligheter är alltså en bärande idé för Centerpartiet.

Centerpartiets rättvisesyn handlar om jämlikhet, men inte likformighet. Var och en ska ha likvärdiga möjligheter att forma sina livsprojekt, och utifrån egna förutsättningar växa som människa. Detta kan uttryckas som lika möjligheter att vara olika. Och det betyder till exempel att normer och system som är måste förändras. Kvinnors flertusenåriga underordning måste brytas. Olika etniska grupper behandlas ojämnt. Beroende på grupptillhörighet, ibland självvald, ibland påtvingad, diskrimineras individer. Varje människa ska respekteras för den hon är, inte för vilken grupp hon tillhör. Det innebär likaså att olika landsändar, eller världsdelar, ska ges likvärdiga villkor att utvecklas.

För att möjliggöra för alla individer, såväl män som kvinnor, att växa och ta ansvar krävs att den könsmaktsordning som finns i samhället bryts och att den patriarkala ordningen hävs. För centerpartiet innebär feminismen ett gemensamt ansvar för kvinnor och män att förändra utifrån såväl individ och samhälls- som symbolnivå. Den förordar åtgärder för att göra upp med kollektiva orättvisor samtidigt som den stärker den enskilde individen för att forma det slutgiltiga valet. Genom ett feministiskt perspektiv skapas förutsättningar för ett samhälle där såväl kvinnor som män får utvecklas och där systemen inte könsmissigt styr fördelning av makt och resurser. Avgörande för att

kvinnor ska kunna ta makt är att vi gör upp med den objektifiering som finns av kvinnor. Om kvinnor ses som objekt är det svårt att bli ett subjekt som tar makt.

Det yttersta målet är att uppnå frihet för både män och kvinnor, också frihet från de normer och strukturer som formar det sociala könet, såväl kvinna som man. Detta perspektiv kan sammanfattas i begreppet centerfeminism.

En politik för lika möjligheter måste syfta till en grundtrygghet för alla, för att var och en ska kunna uppleva frihet.

Företagsamhet och entreprenörskap

Samhällets utveckling är beroende av människors företagsamhet och skapande förmåga. Det gäller ekonomi och företagande, men också välfärd, social omsorg och människans kulturella behov.

Politik får inte formas så att den kväver människors företagsamhet genom överdriven reglering eller beskattning. Men politiken får heller inte lämna människor i sådan otrygghet att ingen vågar satsa eller pröva nya vägar. Det är tilltron till människans egen skaparkraft som gör att Centerpartiets strävar efter att ge utrymme för företagsamma människor och entreprenörer, i alla sammanhang. Så kan människor skapa ny livskraft och tillväxt.

Ansvar, samarbete och resultat

Centerpartiet är ett parti som tar ansvar och gör verklighet av de politiska idéerna.

Centerpartiet har tagit ansvar för att förverkliga sin politik, genom regeringsmedverkan och genom att leda många kommuner. Centerpartiet kan samarbeta för att nå resultat. Politik i en demokrati förutsätter ett öppet, sakligt och praktiskt förhållningssätt. Fundamentalism, fördomsfullhet och fritt svävande utopier står i motsats till det öppna samhället, som bygger på ett ständigt samtal och en ständig prövning av olika lösningar. Övertro på central planering, liksom övertro på snabba systemskiften, kan kasta människor ut i otrygghet.

Politik innebär ständiga avvägningar mellan olika principer. Klassiska frågor är balansen mellan frihet och trygghet eller mellan folkstyre och individuella rättigheter. För Centerpartiet är svaret sällan antingen den ena eller den andra ytterligheten, utan en strävan att göra en förnuftig sammanvägning.

Decentralisering - möjligheten i vår tid

Centerpartiet vill decentralisera. Det innebär att sprida makt, resurser och ansvar till enskilda människor och gemenskaper. Denna strävan är viktigare idag än någonsin tidigare.

Decentralisering av makt och resurser

Centerpartiets vilja att decentralisera bygger framförallt på tilltron till människans förmåga att ta ansvar, för sig själv och för andra. Att ge människor makt och förtroende

att ta hand om egna och gemensamma resurser, blir då en huvudfråga.

För att stärka personligt självbestämmande och lokalt självstyre måste besluten fattas så nära människan som möjligt. Decentralisering blir därmed ett viktigt demokratiskt instrumentet. Decentralisering handlar också om rättvisa. Det är bara om samhällets makt och tillgångar sprids som det går att skapa lika möjligheter för alla människor. Men det behövs naturligtvis också vissa gemensamma beslut för att lösa övergripande gemensamma problem, inom staten eller i internationella organ.

Decentralisering handlar alltså främst om att ge utrymme för människans egna initiativ och ge henne utrymme att växa. För att ge förutsättningar för det måste också redskap i form av exempelvis kommunikationer, service och utbildning finnas nära alla människor.

Mångfald

Problem och förutsättningar kan likna varandra mellan länder, regioner och företag, men det finns inte några standardlösningar. Varje enhet måste få finna sin lösning, utifrån sina egna förutsättningar. Därför tycker Centerpartiet att det är bra om det finns stor lokal variation i hur man löser problem. Orter, regioner och länder kommer att utvecklas olika. Så länge detta förenas med höga krav på rättvisa och lika möjligheter så leder det till större dynamik och en mångfald som gynnar både enskilda individer och samhället som helhet.

Decentralisering betyder också att bejaka mångfalden hos människan och se olikheter mellan människor som en tillgång. Det innebär till exempel att könsperspektivet i politiken blir viktigt, för att göra det möjligt för kvinnor att ta makt på lika villkor.

God livsmiljö

Det decentraliserade samhället ger förutsättningar för god livsmiljö och hög livskvalitet. Det är viktigt att ha makt över sitt eget liv och över lokala resurser. När bostäder och näringsliv trängs ihop för mycket skapar det ofrihet och trängselproblem som begränsar både den ekonomiska tillväxten och anpassningen till naturens kretslopp. En politik som vill fortsätta att koncentrera går inte ihop med en hållbar utveckling.

2000-talet decentraliseringens tidevarv

Den nya tidens utmaningar talar för decentralisering som politisk strategi. 1900-talets framgångsrecept handlade till stor del om massproduktion, centralisering och stordrift. Men stora och stela system är svåra att förändra när omvärlden förändras och det växer fram nya behov och krav. 2000-talet präglas mer av flexibilitet, variation och mångfald. Viktiga förändringar i vår tid, som den kunskapsbaserade ekonomin, informationstekniken, globaliseringen och mer individuella värderingar talar, var för sig, för ökad decentralisering. Så långt det är möjligt bör stora organisationer brytas upp och istället byggas upp som nätverk av mindre, självstyrande enheter.

Ett decentraliserat samhälle är ett mer robust samhälle, som är mindre sårbart vid påfrestningar. Ett decentraliserat samhälle förmår att ständigt möta nya utmaningar och samtidigt vårda den mänskliga gemenskapen - ett samhälle där människor får möjlighet att växa.

Frihet och rättvisa i en levande

demokrati

Frihet, rättvisa och demokrati är centrala begrepp i nästan alla politiska ideologier. Men dessa begrepp kan tolkas på olika sätt, vilket leder till skillnader i praktisk politik. För att skilja politiska idéer och partier från varandra måste innebörden i orden förklaras. Centerpartiets syn har sin grund i strävan att ge alla människor möjligheter att växa.

Frihet

Frihet kräver både självbestämmande och redskap för att faktiskt kunna använda sin frihet. Frihet och ansvar hör nära samman. Allas frihet förutsätter att var och en tar ansvar för mer än sig själv.

Fri bland jämlikar

Fri är människan bara bland jämlikar, när ingen står över den andre. I den meningen är det alltför många som inte är fria. I allmänhet handlar det om makt, och vissa människors makt över andra. Idag, liksom tidigare, är makten ojämnt fördelad. Att befria människor är en fråga om att ta itu med ojämlika maktförhållanden. Det ställer krav på var och en att som medmänniska reagera när andra förnekas lika möjligheter att fullt ut vara sig själva.

Frihetens ena sida - självbestämmande

Den ena sidan av friheten är rätten till självbestämmande. Den får bara inskränkas när den begränsar någon annans frihet. Och sådana inskränkningar måste göras med stor försiktighet så att de inte skapar större problem än vad de löser.

Oavvisliga delar av friheten, eller rätten till självbestämmande, är:

- Samvetsfriheten. Var och en är i sin fulla rätt att själv välja politisk, religiös eller moralisk livsåskådning.
- Yttrandefriheten. Varje människa har rätt att fritt uttrycka åsikter, också sådana som strider mot vedertagna normer och etiska föreställningar. Yttrandefriheten får endast inskränkas av hänsyn till andra särskilt viktiga värden. Varje inskränkning ska vara reglerad i grundlag och ta hänsyn till att en vidsträckt yttrandefrihet är oundgänglig för demokratin.
- Den personliga integriteten. Varje människa har rätt till skydd för sin person och egendom. Hon har också rätt till en privat sfär och att välja hur mycket denna ska vara öppen för andra. Den personliga sfären ska skyddas mot både enskilda och offentliga övergrepp.

Frihetens andra sida - faktiska möjligheter

Den andra sidan av frihetsbegreppet handlar om att ha faktiska möjligheter till självbestämmande. Verklig frihet förutsätter nämligen mer än att inte vara förtryckt. Det måste finnas alternativ och därmed valfrihet. Man måste också vara rustad för att verkligen kunna göra egna val och ta ansvar för sina beslut. Insatser för att fler ska kunna delta på lika villkor ökar friheten för exempelvis sjuka eller funktionshindrade. Utbildning är en avgörande frihetsfråga. Utbildning fostrar människor som medborgare och lägger grunden för egen försörjning.

Insikt om människors olika livsvillkor är avgörande för att skapa frihet åt alla. Ett tydligt könsperspektiv är till exempel viktigt för att de faktiska möjligheterna ska bli tillgängliga

för dem som inte motsvarar den rådande manliga normen. Det kräver genomgripande samhällsförändringar som bygger på respekt för varje individ.

Allas frihet måste gå före obegränsad frihet för några få. Detta kräver i sin tur att människor använder en del av sin egen frihet för gemensamma beslut. Då ökar det gemensamma handlingsutrymmet och därmed allas frihet.

Verklig frihet förutsätter trygghet, så att konsekvenserna av ett misstag inte blir förödande. Därför måste det finnas skyddsnät och en grundtrygghet som gör att människor vågar försöka, också om de riskerar att misslyckas.

Gemensamt ansvar - solidaritet

Frihet och ansvar hör nära samman. Alla människors frihet förutsätter att var och en tar ansvar, inte bara för själv. Friheten ska inte vara begränsad i tid. Det innebär ansvar för kommande generationer. Friheten ska inte vara begränsad i rum. Det innebär ansvar för alla människor i alla delar av Sverige och i andra länder. Friheten bygger på ömsesidighet, så att människor känner ansvar för varandras frihet.

Ansvar för andra och för helheten är med andra ord ett övergripande värde för Centerpartiet. Men det konkreta ansvaret ökar med närheten. Det tydligaste konkreta ansvaret för en människa är för sig själv, sin familj och sin närmaste omgivning. Ansvaret är förstås störst i det lilla, men alla människor måste också ta ansvar i det stora.

Gemensamt och ömsesidigt ansvar är den verkliga innebörden av ordet solidaritet. Människors solidaritet är grunden för ett fungerande samhälle. Det är viktigt att sociala normer och nätverk fungerar och att det finns en stark ömsesidig tillit mellan samhällets medborgare. Då behövs färre regler och mindre offentlig maktutövning i samhället.

Centerpartiet vill ständigt vidga människors frihet, i Sverige och i andra länder, för att låta människor bli verkligt fria.

Rättvisa

Centerpartiet vill bryta de djupa orättvisor som ännu präglar vår värld, i syfte att ge människor lika möjlighet att råda över sin situation. Det handlar om lika möjligheter att vara olika, inte om likformighet.

Lika möjligheter att vara olika

Människor på jorden föds och växer upp under mycket olika villkor. Till stor del är detta resultatet av djupa orättvisor. Det gäller även i Sverige. Centerpartiet vill undanröja ojämlikhet till följd av social bakgrund, geografisk hemvist eller medfödda förutsättningar.

Rättvisa handlar alltså om lika möjligheter för alla människor, inte om att dessa möjligheter ska användas lika och få samma resultat. Ett jämlikhetsperspektiv på rättvisa innebär att människor ska behandlas lika samt ha samma tillgång till största möjliga uppsättning grundläggande rättigheter. Det innebär också rätten att individuellt besluta över dessa. Centerpartiet för en politik för jämlikhet, men inte likformighet. Utifrån detta kan ojämlikheter accepteras endast om de leder till ett bättre resultat för dem som har det sämst.

Olikheter i form av till exempel inkomster eller egendom, som uppstår genom egna val eller större insatser kan inte betraktas som orättvisa. Olikheter som uppstår därför att någon otillåtet eller orättfärdigt utnyttjar sina möjligheter ska alltid motverkas. I en idealisk situation kommer den enskilda människans väg från möjlighet till resultat att bestämmas av hennes ambitioner, egna val och medvetna risktagande.

Ta bort inbyggda orättvisor

Rättvisa handlar om varje enskild människa. Men en politik för rättvisa måste självfallet undanröja inbyggda orättvisor som skapar olika förutsättningar för olika grupper, beroende på till exempel kön, ålder, etnisk bakgrund eller var man bor. Det är nödvändigt för att frigöra den enskilda människan.

Formellt har alla människor i de flesta utvecklade rättsstater lika möjligheter. Så är tyvärr inte fallet i verkligheten. Kvinnor diskrimineras på grund av sitt kön. De flesta med invandrarbakgrund kan vittna om att de någon gång diskriminerats på grund av detta. Funktionshindrade nekas många gånger den praktiska möjligheten till delaktighet. Ungdomar möter godtyckliga åldersgränser och diskriminering.

Genom hela Centerpartiets historia har krav på rättvisa i form av likvärdiga villkor mellan människor i olika regioner och orter varit centralt. Spänningen mellan centrum och periferi är en viktig orsak till orättvisor. Ett centralistiskt perspektiv är blint för annorlunda perspektiv i periferin.

Det är ett misstag att tro att Sverige är ett jämställt land med lika möjligheter för alla medborgare. Enstaka kränkande händelser bildar tillsammans en helhet, som blottar inbyggda orättvisor gentemot människor som inte uppfyller den rådande, ofta outtalade, normen. Ojämlika villkor beror inte bara på diskriminerande regler, eller för lite regler, utan i än större utsträckning på attityder och stereotypa idéer.

Centerpartiet delar feminismens kritik av de orättvisa villkoren mellan kvinnor och män. Arbetet för jämställdhet kan inte begränsas till att ge kvinnor lika möjlighet att agera i ett samhälle där männen format normer och spelregler. Det handlar istället om att förändra maktförhållandet mellan könen och grundläggande mönster i samhället för att forma nya strukturer på både kvinnors och mäns villkor. Syftet måste vara att frigöra individen från de osynliga bojor som idag låser in henne i förhärskande normer och attityder bottnade i mannen som överordnad norm. Förändring av attityder måste börja tidigt i livet, i hemmet, förskolan och föreningslivet.

Andra inbyggda orättvisor i samhället måste angripas på samma sätt. Diskussionen måste föras till att handla om makt och maktrelationer, om fördomar, normer och sociala mönster. Strävan efter likformighet och enhetliga lösningar måste vändas till att bejaka olikhet och mångfald. Rättvisa är inte likformighet, utan lika möjligheter att vara olika.

Det formella rättvisekravet, att lika fall behandlas lika och olika fall behandlas olika, är en viktig utgångspunkt i en politik för rättvisa. Kravet innebär till exempel lika behandling inför lagen och lika bemötande från myndigheter. Men det innebär också att

olika villkor och särskilda omständigheter samt hur de kan kompenseras ska vägas in i besluten.

Stöd att växa av egen kraft

Centerpartiet strävar efter lika möjligheter som förenas med eget ansvarstagande. Syftet bör vara att människor ska kunna undgå eller bryta negativa beroenden och få stöd att växa av egen kraft. Det är en princip som fungerar lika väl i kommunen som i det internationella samarbetet. Med detta synsätt blir det mer angeläget att öka människors trygghet och egna förmåga, genom att satsa på till exempel utbildning, möjlighet till egen försörjning eller demokratiskt inflytande, än att bara i efterhand utjämna de ekonomiska villkoren.

En politik för rättvisa måste självfallet också innebära att den som tar ansvar, men misslyckas, får nya möjligheter att på nytt ta ansvar och växa som människa.

Demokrati

Centerpartiet tror på deltagardemokrati, där människor är delaktiga i besluten och i ett pågående samtal. Centerpartiet vill låta makten växa underifrån.

Demokrati är det enda styrelseskick som kan förverkliga idén om människors lika värde och rättigheter. I demokratin finns lika möjligheter att påverka gemensamma beslut, att välja och bli vald och att utkräva ansvar av ledare. I demokratin finns personlig frihet. Grunden för demokratiskt beslutsfattande är grundlagsfästa fri- och rättigheter, att makt utövas under lagarna och att människor har lika politiska möjligheter.

Demokratin kan aldrig tas för given. Även i ett land med långa demokratiska traditioner måste demokratin återerövas av varje generation. Människor måste uppmuntras till, och utbildas i, delaktighet och ansvar.

Deltagardemokrati

Centerpartiet tror på deltagardemokrati, där människor kan delta i det dagliga samhällsarbetet och påverka beslut. Rollen som medborgare, med rättigheter men också skyldigheter och ansvar, står i centrum. Centerpartiet vill fördjupa demokratin och det demokratiska deltagandet.

Detta ideal står i kontrast till en demokratisyn där valda företrädare uppfattas få folkets mandat för att utöva politisk makt i deras ställe. Vad som sker mellan valen blir då mindre viktigt och ansvar kan bara utkrävas i efterhand, i nästa val. En sådan syn begränsar demokratin till en slags servicefunktion. Besluten fattas rationellt av en elit, och medborgarna får service men inte delaktighet. Människan reduceras till politisk kund.

Dialogen, ett ständigt pågående samtal mellan fria och jämlika medborgare, är grunden för en levande demokrati. Den tar sin början i människors möten. Det förutsätter lokala mötesplatser och ett levande kulturliv som stärker människors självkänsla, uttrycksförmåga och delaktighet. Offentlighetsprincipen bör bli starkare. Teknikens möjligheter ska användas för att öka delaktigheten och vidga yttrandefriheten. Det behövs aktiva insatser för att alla ska kunna delta i demokratin på lika villkor. Det kan gälla exempelvis språkliga minoriteter eller funktionshindrade.

Över huvud taget är det viktigt att människor kan delta i denna dialog utifrån egna förutsättningar. Den tid då demokratin enbart utövades av "de fria männen" måste vara förbi. Den moderna demokratin måste vara en jämställd demokrati vars former ger kvinnor och män i alla åldrar och familjesituationer möjlighet att vara delaktiga.

Frivillig samverkan är demokratis bas

All makt måste växa underifrån, med början hos den enskilda människan och i människors frivilliga gemenskaper. Där, i det vi kallar det civila samhället, finns informella nätverk och sammanslutningar som till exempel föreningar, Kooperationer och ibland också bolag. Där skapas rum för samtal, argumentation och gemensamt agerande. Där kan engagemang, ansvar och ömsesidig tillit växa.

I denna vardagliga samverkan mellan människor tillämpas direktdemokrati. Denna samverkan är samtidigt en viktig bas för den representativa demokratin i valda församlingar. Den representativa, mer formella, demokratin måste i sin tur vara ett tydligt och starkt uttryck för allmänintresset. Där sker fördelningen mellan olika samhällssektorer och verksamheter.

Makten ska växa underifrån

Ett tänkt, symboliskt kontrakt mellan lokalsamhällets medlemmar för att ta ansvar för gemensamma angelägenheter bör vara grunden för gemensamma beslut. Det innebär att medborgarna kommer överens om att lösa vissa frågor lokalt, andra gemensamt i kommunen, och att den lokala demokratiska nivån har ansvar för att föra upp de frågor som kräver beslut på högre nivåer.

Detta kan uttryckas som att Centerpartiet eftersträvar att beslut fattas genom delegation underifrån, där högre nivåer fattar beslut och utövar makt på uppdrag underifrån. Modellen innebär att större makt ligger kvar hos individen, eller så nära som möjligt de människor som är berörda.

Den representativa demokratin skall bygga på ett starkt lokalt självstyre. Bara de frågor som inte kan lösas på ett bra sätt lokalt bör hanteras av högre nivåer; i kommunen, regionen, staten, EU eller globalt. Sveriges grundlag, liksom den Europeiska Unionens fördrag, bör bygga på tanken om delegation underifrån.

Återerövra den lokala demokratin.

Kommunen är den nivå i den representativa demokratin som ligger närmast medborgarna. Där finns bäst förutsättningar att knyta samman de gemensamma besluten med medborgaransvar. Makten kan bli begriplig och påverkbar. Därför måste kommunen få starkare makt gentemot centralmakten, och medborgarna får större möjligheter till inflytande och delaktighet.

Ansvar och befogenheter bör föras från staten till regioner och kommuner. Det kommunala självstyret ska vara starkt och grundlagsfäst. Kommuner och landsting skall genom lagen ha möjligheter att förhindra statliga ingrepp i det lokala självstyret.

En kommun bör vara överblickbar. Kommundelningar ska uppmuntras. Om en majoritet av invånare i ett område vill skapa en egen kommun så ska det också ske, utan möjlighet

till veto av den gamla kommunen eller staten. I andra fall kan direktvalda organ på kommundelnivå utvecklas.

Medborgares delaktighet ska stärkas genom fler direktdemokratiska inslag och olika former av självförvaltning. Delaktighet och gemensamt ansvar bör uppmuntras redan hos barn och ungdomar, exempelvis i skolan. Föreningar och andra sammanslutningar ska kunna ta över uppgifter med stöd av kommunen.

Det lokala självstyret måste förenas med ett tydligt försvar av individuella fri- och rättigheter. Demokrati innebär att godtycke eller diskriminering av något slag aldrig är acceptabelt.

Stärk den regionala demokratin

Centerpartiet verkar för starka regioner, med av folket direktvalda organ och egen beskattningsrätt. Regionerna bör utöver de uppgifter landstingen har haft, ta över många beslut som i dag fattas av statliga organ. Då beslut förs över till regioner eller kommuner bör detta ske enligt principen att besluten skall fattas så nära medborgaren som möjligt.

Syftet med att utveckla den regionala demokratin är ökat självbestämmande och bättre förutsättningar för livskraft och utveckling i alla regioner. Eventuella förändringar av de geografiska gränserna för den regionala nivån ska ske på initiativ underifrån och inte styras av staten.

Demokrati med global räckvidd

En av vår tids utmaningar är att finna former för demokratin som kan hantera gränsöverskridande problem. Flera av dagens organisationer har brister både när det gäller öppenhet, avgränsningar i kompetens och möjligheter att utkräva ansvar. Många organisationer hämmas också av otympliga beslutsformer och brist på resurser.

Centerpartiet eftersträvar ett globalt rättssamfund som hindrar enskilda stater från att inskränka medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. Människor ska kunna röra sig fritt över geografiska gränser.

I en tid av individualisering och globalisering ökar inte bara behovet av demokratiska beslut med räckvidd över nationsgränserna utan också behovet av lokal förankring av demokratin. Det behövs en fungerande lokal demokrati för att nödvändiga demokratiska institutioner på nationell eller överstatlig nivå ska kunna bli accepterade och få folkets stöd. Allt internationellt samarbete bör syfta till att stärka inslagen av självbestämmande och deltagardemokrati.

Idén om delegation underifrån bör inte bara prägla den nationella politiken, utan också svenskt deltagande i internationella organisationer. Beslut som inte är möjliga eller lämpliga att fatta på nationell nivå, bör delegeras till olika former av internationellt samarbete.

Centerpartiet bejakar kommuners och regioners allt viktigare roll i det mellanfolkliga samarbetet.

Den Europeiska Unionen

Sveriges medlemskap i den Europeiska Unionen ska användas konstruktivt. EU ska ägna sig åt de frågor som hanteras bättre av flera länder än ett land ensamt, och fatta beslut om sådant som inte medlemsstaterna själva kan besluta om på ett verkningsfullt sätt.

För att EU ska kunna hantera viktiga uppgifter och för att inte tilltron till EU och dess förmåga ska förloras, måste EU förändras. Det är viktigt att EU:s beslutsfattande och befogenheter på ett tydligare sätt än hittills avgränsas. Makten över fördragen ska ligga hos medlemsstaterna och förändringar beslutas i enighet. EU:s i huvudsak mellanstatliga karaktär skall alltså behållas och bygga på delegation underifrån.

Det nordiska samarbetet är viktigt i sig och för att stärka Nordens ställning i EU. Det bör fortsätta utvecklas och öppnas för fördjupat samarbete med Nordens grannstater.

Förenta Nationerna

På den globala arenan behöver Förenta Nationerna stärkas. Världssamfundet står inför stora utmaningar för att bygga en fredlig värld i hållbar utveckling och för att lösa de problem världen står inför. Eftersom de stora hoten mot mänsklighetens överlevnad är globala är och förblir FN det viktigaste gemensamma organet.

FN:s styrka ligger dels i att de allra flesta av jordens stater är medlemmar, dels i organisationens breda inriktning på säkerhet, där det ingår såväl politiska, militära och ekonomiska som ekologiska och sociala dimensioner.

Ett samhälle där människor får växa

Ett samhälle där människor får växa måste vara ett öppet samhälle, där olikheter och mångfald bejakas och där människor själva får forma sina livsprojekt. Ett samhälle där alla får känna sig delaktiga och behövda.

Politiken ska syfta till att stärka sociala nätverk och människors frivilliga samverkan, istället för att ensidigt fokusera på balansen mellan den offentliga sektorn och marknaden. Ansvar för allas trygghet, för vår gemensamma livsmiljö och för goda hälsovillkor är centrala politiska uppgifter. I vår tid växer betydelsen av livslångt lärande och ett fungerande internationellt samarbete.

Det öppna samhället

Ett öppet samhälle bygger på mångfald, där människors olikheter bejakas och berikar helheten. Ett samhälle i ständig utveckling.

Ett samhälle består i grunden av en mängd relationer mellan människor, sammanbundna av solidaritet. Detta är något nödvändigt för att människor ska kunna vara trygga och finna mening i tillvaron.

Ett samhälle där individen får växa sig stark måste präglas av mångfald och bejakande av olikheter mellan människor. Det är innebörden i tanken om det öppna samhället. För att komma tillrätta med orättvisor måste samhället bekämpa fördomar och bejaka människors olikhet.

Det öppna samhället förutsätter en rättsstat med starka institutioner och ett demokratiskt styre med starkt skydd för minoriteter och deras åsikter. Människor ska garanteras rätten att själva välja och eftersträva olika livsprojekt, under förutsättning att de inte inkräktar på andras möjligheter.

Detta innebär att ingen kan ha ensamrätt på att bestämma sanningen. Samhället måste ge utrymme för en mängd olika uppfattningar och intressen, som också får komma till uttryck. Ett fritt och öppet meningsutbyte är ett grundläggande värde i en demokratisk stat. Det öppna samhället måste grundas på kritiskt tänkande, förenat med öppenhet och tolerans gentemot olika människor och åsikter.

Ett öppet samhälle befinner sig i ständig utveckling genom att olika idéer kan framföras och får provas, värderas och diskuteras öppet och fritt.

Social marknadsekonomi

En social marknadsekonomi bygger på goda spelregler formade av hänsyn till miljö, sociala förhållanden och regionala effekter.

En marknadsekonomi byggd på ett spritt personligt ägande och frihet att träffa avtal stimulerar människor till ansvarstagande. Det är den ekonomiska modell som lämnar störst utrymme för människors frihet, som bidrar till att frigöra resurser för den gemensamma välfärden och som bidrar till den mest effektiva fördelningen av samhällets resurser.

Goda spelregler och starka institutioner

För att marknadsekonomins goda effekter ska bli verklighet krävs stabila och goda spelregler som tar hänsyn till miljö, sociala förhållanden och långsiktig tillväxt. Ett antal väsentliga värden avspeglas inte i marknadens priser och blir därmed osynliga i nationalekonomins räkenskaper. Politiken skall syfta till att skapa en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling. Det innebär bland annat att kostnader och miljöproblem inte får vältras över på kommande generationer. En social marknadsekonomi kräver starka institutioner som upprätthåller dessa spelregler och skyddar till exempel äganderätt och avtalsfrihet.

Det gäller framförallt tre områden:

- **Trygghet och social rättvisa:** Människor som har begränsade möjligheter av olika slag riskerar att ställas utanför den fördelning av välstånd som sker på en fri marknad. Den ekonomiska makten i en oreglerad ekonomi tenderar att konservera rådande maktförhållanden, t.ex. mellan könen. Centerpartiet vill skapa långsiktigt hållbara trygghetssystem som ger människor stort utrymme att påverka sin egen livssituation.
- **Miljö:** När miljövärden inte har något pris på marknaden leder det till överutnyttjande av naturen. Tillväxten kommer i konflikt med miljöhänsyn och leder inte till en hållbar utveckling. Genom att låta miljökostnader återspeglas i priset för varor och tjänster vill Centerpartiet skapa förutsättningar för en ekologisk hållbar utveckling.
- **Regional utveckling:** En koncentrationsinriktad politik och ekonomi har skapat svårigheter för människor att bo och verka i stora delar av landet. Centerpartiet vill driva en politik för att ge människor i alla delar av landet utrymme att med marknadsekonomi

som hävstång skapa god utveckling. Det innebär en politik som stimulerar och underlättar bildandet av regionala kluster, en långtgående decentralisering och tolerans för regionala skillnader.

Tillit är en ekonomisk tillgång

Ekonomisk teori och politik har länge underskattat betydelsen av sociala nätverk och samspelet mellan marknaden, det offentliga och människors samverkan i vardagen. Kvaliteten i detta samspel har visat sig vara av avgörande betydelse för att skapa framgångsrika regioner och orter, i Sverige och utomlands.

En väl fungerande marknad bygger på en grundläggande tillit mellan människor, så att de inte hämmas av en ständig rädsla att avtal och förtroenden ska brytas. Likaså är det viktigt att marknadens aktörer har tillit till samhällets institutioner. Därför måste lagar och regler upplevas som rättfärdiga och vara begripliga. Ingen ska heller behöva tvivla på att samhället har kraft att se till att de efterlevs.

Starka sociala nätverk och många mötesplatser skapar också relationer och möten som befrämjar kreativitet, idéutbyte och dynamik.

Företagsamhet i en decentraliserad ekonomi

En fungerande marknadsekonomi kännetecknas av stort utbud, mångfald och valfrihet. Skaparkraft förutsätter få regleringar, att privata och offentliga monopol bryts upp och att det finns en mångfald av verksamheter - offentliga, privata, kooperativa.

Samtidigt har marknaden en inneboende självförstörande tendens genom att starka aktörer eftersträvar dominans och begränsad konkurrens. Därför behövs politiska insatser i syfte att upprätthålla mångfald, decentralisering och ett spritt personligt ägande för att människors entreprenörskap och initiativförmåga ska få utrymme.

Småföretag och decentraliserad verksamhet bidrar till en bättre fördelad tillväxt och större anpassningsförmåga i en globaliserad ekonomi. Det är därför angeläget att stimulera nyföretagande och särskilt gynna småföretagen och deras tillväxt.

Politiken måste utformas så att entreprenörskap och vilja att ta ansvar uppmuntras och premieras. Kreativa miljöer formas av en helhet, där människor trivs och får möjlighet att skapa, där föreningsliv och kultur är levande. Det sker bäst när människor själva får vara med och utforma miljön. Livskvalitet och självbestämmande, konkurrenskraft och tillväxt hänger därmed nära samman.

Mångfald är viktigt för att skapa kreativa och företagsamma miljöer. Det betyder att människors olikhet bör ses som en tillgång. Både kvinnor och män och människor med olika kulturell bakgrund ska ges möjlighet att skapa och bidra utifrån sina erfarenheter och kunskaper.

Arbetets betydelse

Ett meningsfullt arbete är viktigt för självbestämmande, livskvalitet och delaktighet. Det handlar både om att klara sin egen försörjning och om känslan av att vara behövd.

Ökad rörlighet och individualisering präglar arbetsmarknaden. Livslånga anställningar blir ovanligare och de stora kollektiva organisationerna får mindre betydelse. Det ställer ökade krav på arbetsgivaren att vara rädd om och låta sina anställda ta del av utvecklingen. Och det ställer krav på politiken att forma goda spelregler så att det nya arbetslivet och arbetsmiljön formas utifrån människors skiftande förutsättningar. Den ska också sätta ramarna för en fungerande arbetsmarknad, med balans inom och mellan olika regioner. Rimliga maktförhållanden måste garanteras mellan arbetsgivare och arbetstagare, samtidigt som förhandlingsfriheten värnas.

Människor måste ges ökad makt över sitt eget arbete och sin egen tid. Både kvinnor och män ska kunna förena arbete med ansvaret för familj och barn. Det handlar om lagar och regler men också om att förändra attityder och synsätt för att ge människor möjlighet att påverka sin vardag och skapa helhet och balans i livet.

Skatt till gemensamma angelägenheter

Samhället skall ta ut skatt för att finansiera gemensamma angelägenheter. Det skall göras på ett sätt som främjar samhällsekonomisk effektivitet och hållbar utveckling. Därför ska exempelvis miljöförstörande verksamhet och ändliga naturresurser ha högre skatt och människors arbete lägre skatt.

Skatter skall tas ut efter bärkraft och utformas så att de stimulerar enskilda till egen försörjning och eget sparande. Centerpartiet strävar efter att begränsa skatteuttaget samtidigt med fortsatt höga välfärdsambitioner. Det förutsätter en god hushållning med gemensamma medel.

En decentraliserad utvecklingspolitik

Den nya nätverksekonomin ger möjligheter till utveckling och tillväxt på i princip varje geografisk plats. En decentraliserad utvecklingspolitik ger förutsättningar för individer att växa samtidigt som det gör hela Sverige starkare.

En sådan utvecklingspolitik måste bygga på insikten att problemen kan vara likartade men att det inte finns några standardlösningar. Tvärtom måste varje ort och region finna sin egen väg, utifrån egna förutsättningar. Kultur och "mjuka värden" är viktiga för att forma lokala miljöer med konkurrenskraft och livskvalitet. Det kräver ett större lokalt självstyre, samtidigt som staten blir bättre på att skapa likvärdiga förutsättningar, till exempel i form av infrastruktur och utbildning.

Skattesystemet bör utformas så att det stödjer lokalt självstyre och ger förutsättningar för livskraft och tillväxt i hela landet. Skattekraften ska utjämnas mellan olika regioner och kommuner.

En global ekonomi

Globaliseringen ger stora möjligheter att förverkliga ekonomiskt rättvis fördelning, ökande välstånd samt social utjämning. Det minskar klyftorna. En väl fungerande frihandel gynnar alla.

Globaliseringen leder samtidigt till att enskilda länder, företag och individer blir mer beroende av utveckling och beslut i andra länder och världsdelar. I synnerhet för utvecklingsländer kan det innebära stora svårigheter. Den globala ekonomin måste följa

grundläggande ekologiska och sociala spelregler, vilket bör återspeglas i de avtal som styr internationell handel.

De internationella institutioner som styr och övervakar internationell handel ska vara öppna och demokratiska, och det ska finnas möjlighet att utkräva ansvar. Starka medborgerliga frivilligorganisationer är också viktiga för att balansera den ekonomiska maktens globalisering.

Natur och miljö

Människan ingår i ekologiska sammanhang och har ansvar för att bruka utan att förbruka. Hon måste vårda ekosystemen och bör inte tillfoga andra levande varelser onödigt lidande. Genom ekonomiska styrmedel kan marknadens dynamik och kraft verka i riktning mot en hållbar utveckling.

Livsmiljön är en helhet, formad av människan i samspel med omgivningen. Politikens uppgift i detta sammanhang är att ta ansvar för gemensamma miljövärden och göra det möjligt för människor att öka sin livskvalitet. Människan är beroende av den fysiska miljön för att må bra. Tillgång till ren luft och rent vatten är avgörande livskvalitetsfrågor, liksom skönheten i levande natur- och kulturmiljöer.

Människan är del av ekologiska sammanhang

All mänsklig verksamhet är beroende av de ekologiska sammanhangen. När människan skadar dessa, skadar hon också sig själv och kommande generationer. Människan kan inte bedöma de fulla långsiktiga effekterna av sina handlingar vilket innebär att all mänsklig verksamhet bör utgå från försiktighetsprincipen. Människan bör inte rubba de naturliga ekosystemen på ett sätt som sedan inte går att återställa.

Det är ett gemensamt ansvar att bevara biologisk mångfald och de biologiska systemens produktionskraft. Uttaget av förnybara resurser får inte överstiga den långsiktiga tillväxten.

Fysikens lagar och ekologins insikter säger att människan inte bör tillåta att halterna av naturfrämmande ämnen eller ämnen från jordskorpan systematiskt ökar i naturen. Stabila och naturfrämmande, miljöfarliga ämnen ska över huvud taget inte tillåtas komma ut i ekosystemen. Människans storskaliga användning av lagerresurser som fossila bränslen och uran måste därmed fasas ut. Utsläppen av växthusgaser måste minska för att motverka människans negativa klimatpåverkan.

Det är nödvändigt att använda naturresurser mycket mer effektivt för att ekonomisk tillväxt ska vara möjlig och samtidigt skapa lika möjligheter för alla människor på jorden. Forskning, ny teknik och ett miljöklokt beteende blir nödvändiga redskap för att forma en hållbar utveckling.

Medicinsk forskning och bioteknik innebär möjligheter och risker

Modern bioteknik och medicinsk forskning samt informationsteknik utgör tillsammans ett oerhört kraftfullt verktyg som sätter människan i stånd att förändra själva livets grundstenar. Tekniken för alltså med sig stora möjligheter men därmed också betydande risker. All förändring av arvs massa måste omgärdas av strikta etiska normer och diskuteras öppet. Förändring av arvs massa som riskerar att spridas eller bli varaktig får

endast tillåtas ytterligt restriktivt och under gemensam kontroll. Information om arvsmassan skall var öppen för alla och får inte monopoliseras.

Miljö, livskvalitet och hälsa

Livskvalitet har ett starkt samband med hälsa. För att kunna förverkliga sina drömmar, behöver människan ha hälsan och må bra. Hälsa är mycket mer än ett medicinskt begrepp. Den omfattar också människans upplevelse av sin egen situation. Ett hälsoperspektiv på livskvalitet innebär därmed att andra faktorer än rent medicinska måste vägas in. Det kan handla om den fysiska miljöns utformning, skönhetsvärden, strävan att minska stress, lindra konflikter och frihet från drogberoende, faktorer som alla påverkar människors välbefinnande. Förbättrad folkhälsa är ett angeläget rättviseprojekt för att motverka de ojämlika villkoren och förutsättningarna vad gäller hälsa.

Den yttre miljön ska vårdas, såväl lokalt som globalt. Lokalt är det angeläget att bevara kulturmiljöer och öppna platser för människor. Likaså är tillgång till bostäder och goda boendemiljöer väsentliga för livskvalitet i vardagen. Fysisk planering ska ske utifrån människors varierande förutsättningar och behov, och inbegripa ett stort mått av medborgarinflytande. Trygga miljöer som förebygger brott är viktiga. Den yttre miljön samspelar med den sociala miljön för att skapa en inre trygghet för människor.

Hälsa och livsmedel

Mat av god kvalitet är en avgörande fråga för hälsan och för känslan av trygghet i vardagen. Det är en anledning till att det ska finnas jordbruk i Sverige. En annan är att det är värdefullt med närhet mellan producent och konsument. Jordbruket, som ska vara uthålligt, spelar också en stor roll för bevarande av naturlandskapet och den biologiska mångfalden.

Människovärdet har en särställning i förhållande till djuren men just därför har människan också ett ansvar för andra levande varelser. Husdjur ska kunna leva så nära sina naturliga förhållanden som möjligt och inte orsakas onödigt lidande.

Ekonomi ska spegla ekologiska samband

Marknadens spelregler måste vara långsiktiga och bör utformas så att det blir lönsamt att sluta kretsloppen och hushålla med naturresurser. Den som förorenar eller förstör miljöer ska också stå för kostnaden. På motsvarande sätt bör positiva miljöinsatser, som att vårda kulturlandskapet, ges ett ekonomiskt värde på marknaden. Miljökostnaden blir därmed synlig i priset, vilket gör att marknadens dynamik och uppfinningsrikedom verkar i riktning mot en hållbar utveckling.

Det är samtidigt viktigt att inse att det inte kommer att vara möjligt att mäta alla miljövärden i pengar och att miljöpolitiken också måste innehålla andra former av styrmedel samt stimulera kunskap, medborgaransvar och samverkan mellan olika samhällssektorer.

Miljöproblemen gör inte halt vid nationella gränser. Stora miljöproblem kräver lösningar som är gemensamma för många länder. För att komma till rätta med globala problem eftersträvar Centerpartiet bindande multinationella avtal, som också innebär ekonomiskt ansvar för miljöförstöring. Sådana regler får dock inte hindra enskilda länder att gå före och visa vägen.

Sociala nätverk och frivillig samverkan

Politiken bör syfta till att stärka människors sociala nätverk och frivilliga samverkan, istället för att ensidigt fokusera på balansen mellan den offentliga sektorn och marknaden. Så kan den ömsesidiga tilliten i samhället växa, till gagn för ekonomi, demokrati och människors livskvalitet.

Den offentliga debatten i Sverige, liksom i många andra länder, fokuserar ofta på balansen mellan det offentliga och marknaden. Lösningar har förutsatts finnas antingen i den ena eller den andra sfären. Det har lett till att man bara har haft ekonomiska och administrativa aspekter på välfärden. Men då bortser man ifrån att de relationer som är allra viktigast för människor, varken finns på marknaden eller administreras av stat och kommun.

Samverkan på frivillighetens grund

Det civila samhället kan beskrivas som den arena som varken är stat eller marknad. Det formas med andra ord av människors frivilliga samverkan i olika former - bland grannar och arbetskamrater, i informella nätverk, föreningar eller kooperativ - för att ta tillvara gemensamma intressen. Det krävs också att man formar ett samhälle där alla har en plats, öppet för alla generationer och där rådande generationsklyftor upphävs.

I alla gemenskaper finns ett ömsesidigt ansvar, tydligast och starkast i familjen. Det civila samhällets gemenskaper bör dock vara frivilliga så att människor har rätt att bryta kontakten med dem och söka sig andra sociala nätverk. Gemenskaperna får inte vara diskriminerande. Rättssamhällets principer ska hävdas även i det civila samhället.

Socialt kapital binder samman och bygger broar

Ett levande civilt samhälle skapar vad som kallas ett socialt kapital - i kontakter mellan människor. Ett samhälles sociala kapital utgörs av alla individers sociala nätverk och kan beskrivas som ett kitt av tillit och samverkan som håller ihop samhället och gör det starkt.

En del av ett samhälles sociala kapital består i de relationer som binder samman grupper. En annan del utgörs av de broar som byggs mellan olika grupper och verksamheter. När broarna finns kan det sociala kapitalet verkligen frigöras och alla utvecklingsmöjligheter tas tillvara. Detta sker inte automatiskt, utan förutsätter att människor inser samverkans mervärden och nätverkens betydelse.

Det sociala kapitalets kvalitet påverkar ekonomi, demokrati och social välfärd. Ett samhälle som är rikt på socialt kapital bidrar till ökad tillit mellan människor, till social trygghet och gemensamma normer. Det ger människor bättre hälsa och livskvalitet. Det gör demokratin starkare. Ett starkt socialt kapital skapar också goda förutsättningar för tillväxt och ekonomisk utveckling.

I ett decentraliserat samhälle med många mötesplatser och ett starkt lokalt självbestämmande har det sociala kapitalet störst möjligheter att utvecklas och frigöras. Då kan också tilliten i samhället växa i en positiv spiral.

En bättre balans för sociala nätverk och frivillig samverkan

Det offentliga, marknaden och det civila samhället är alla beroende av varandra. Under lång tid har det offentliga övertagit uppgifter från det civila samhället. Detta, tillsammans

med andra faktorer, har formaliserat det frivilliga engagemanget i välfärden på det offentliga villkor.

Under senare tid har marknaden givits ett allt större utrymme genom avregleringar och ökat deltagande i en globaliserad ekonomi. Det finns ännu regleringar som hämmar både företagande och människors frivilliga samverkan. Men det finns samtidigt en risk att ensidig avreglering leder till att marknaden, inte det civila samhället, tar överhanden.

Det har skapats en obalans där det civila samhället trängts tillbaka. Politiken har underskattat dess betydelse. Det behövs en politik som ger ökat utrymme för människor att ta ansvar och visa engagemang för gemensamma angelägenheter. Samtidigt måste det offentliga ansvaret bli tydligare för att värna jämlikheten och varje människas grundläggande rättigheter. Det offentliga bör alltså lämna större utrymme för människor att hantera sina angelägenheter, i det civila samhället och på marknaden, och samtidigt bli bättre på att sköta sina egna huvuduppgifter. Detta kan uttryckas som att Centerpartiet eftersträvar en mindre men starkare stat.

En bättre balans uppnås alltså inte endast genom att stat och kommuner drar sig tillbaka. Det behövs också en medveten politisk strategi för att stärka och samarbeta med det civila samhället. Endast staten kan värna om de små gemenskapernas möjligheter att hävda sig gentemot starka ekonomiska intressen. Staten måste samtidigt värna om individens fri- och rättigheter, även i relation till det civila samhällets gemenskaper.

Stärk individens rättigheter

En av politikens viktigaste uppgifter är att trygga alla människors fri- och rättigheter genom ett förstärkt grundlagsskydd och tydligt formulerade rättigheter. Marginalisering av olika grupper ska förhindras. Staten har ett ansvar att hävda individens grundläggande rättigheter närhelst de riskerar att kränkas. Sådana grundläggande rättigheter ska i större utsträckning utformas så att de blir direkt utkrävbara för den enskilde individen, om så är nödvändigt i domstol. Det kan gälla till exempel funktionshindrades tillträde till offentliga lokaler eller rätt till en anpassad boendemiljö.

En kombination av utkrävbara individuella rättigheter och ökat lokalt självstyre kan förena mångfald och lokal variation med ett starkare skydd för individens rättigheter.

Trygghet och gemenskap

Människans trygghet måste framförallt bygga på hennes sociala nätverk samt eget arbete och sparande. Därutöver bör samhället bidra med solidariskt finansierade välfärdstjänster och ekonomiska skyddsnät med stark grundtrygghet. Skydd av liv och egendom är likaså en av statens huvuduppgifter.

Trygghet i de sociala nätverken

Varje människa är beroende av en grundläggande social trygghet. Människors inre trygghet måste framförallt bygga på fungerande sociala nätverk runt individen. För de flesta människor är den egna familjen det viktigaste sociala nätverket. Politiken ska skapa goda förutsättningar för familjer och andra nära sociala nätverk och uppmuntra gemensamt ansvarstagande bland medborgarna.

Trygghet genom solidariskt finansierade välfärdstjänster

Sjukvård, omsorg och utbildning är väsentliga inslag i den trygghet som bara kan garanteras gemensamt. En solidarisk finansiering är grunden för allas lika tillgång till dessa offentliga tjänster.

Politiken måste också visa respekt för att människor vill ha den sociala tryggheten tillgodosedd på olika sätt. Det offentliga ansvaret för social trygghet bör därför förenas med en mångfald producenter av offentlig service, så att användarna verkligen har möjlighet att välja. Det uppmuntrar dessutom enskilda initiativ som efter hand kommer alla till del och utvecklar hela samhället.

Grundläggande ekonomisk trygghet

Den viktigaste ekonomiska tryggheten ligger i eget arbete och sparande. De offentliga trygghetssystemen ska garantera en grundläggande ekonomisk trygghet samtidigt som individerna stimuleras att klara sin egen försörjning. Systemen måste vara enkla, hållbara och överskådliga. Inslaget av grundtrygghet, lika för alla, bör vara starkt. De bör utformas så att de tillåter rörlighet och flexibilitet i livets olika skeden. Risker i systemen som inte går att påverka ska spridas mellan individer så att alla kan delta på lika villkor.

Rättstrygghet en kärnuppgift

Skydd av de egna invånarnas liv och egendom är en av statens kärnuppgifter.

Utgångspunkter för rättsväsendet ska vara människors likhet inför lagen och att ingen ska dömas för någon annans gärningar samt att regler ska vara tydliga. Lagar ska inte kunna gälla retroaktivt. Det är viktigt att lagstiftningen inte har den medelålders mannen som underförstådd norm.

Rättsvårdande myndigheter, med närhet och närvaro i hela landet, måste ges sådana resurser att de kan förebygga, förhindra och följa upp brott. Rättsstaten måste slå vakt om individens rättstrygghet och integritet gentemot såväl staten som privata företag. Respekt för rättsstaten förutsätter aktiva medborgare och upplysning, till exempel i skolan.

Samtidigt som all lagstiftning bör stödja människors eget ansvar och sociala nätverk är det viktigt att det finns ett skydd också för individer som utsätts för våld i familjen, vilket särskilt drabbar barn och kvinnor. Ett drogfritt samhälle är en betydande faktor för människors trygghet. Frihet från sexualiserat våld är en viktig förutsättning för jämlikhet och kvinnors trygghet.

Lärande, bildning och kultur

All utbildning bör utgå ifrån ett helhetsperspektiv på människan, präglad av folkbildningens ideal och respekt och tilltro till varje människas förmåga att lära. I den tid vi lever är utbildning det viktigaste instrumentet för social utjämning. Fri forskning och ett levande kulturliv är viktiga för det öppna samhället.

Helhetssyn präglad av folkbildningens ideal

Hela utbildningsväsendet måste utgå från ett helhetsperspektiv på människan, präglad av folkbildningens bildningsideal. Det bygger på tilltro till människors förmåga att lära sig själva och tillämpa sina kunskaper. Det är viktigt att uppmuntra människors lust att lära och själv känsla.

Utbildning vägen till social utjämning

Den viktigaste och mest långsiktiga vägen till social utjämning är utbildning. I ett

samhälle där kunskaper är den viktigaste grunden för ekonomisk utveckling är lika tillgång till utbildning en avgörande rättvisefråga. Varje människa har rätt att få tillräckliga kunskaper för att fungera som medborgare och alla bör stimuleras till ett livslångt lärande. Utbildningsväsendet bör vara starkt decentraliserat.

En skola med respekt för varje individ

Skolan ska styras av kunskapsmål för varje elev, i stället för tidsstyrning. Lärare, elever och föräldrar skall ha stora möjligheter att bestämma om den egna skolan. Skolan bör samverka med det omgivande samhället och ta tillvara och utveckla föräldraansvaret. Det är viktigt att eleverna rustas och tränas för fortsatt demokratiskt deltagande i samhället.

Skolan ska bygga på en tydlig demokratisk värdegrund och träna i reflektion kring etiska och moraliska frågor. Det innebär bland annat att aktivt motverka inbyggda orättvisor, som ojämställdheten mellan kvinnor och män. Undervisningen ska grundas på respekt för varje individ och ta hänsyn till att alla lär på olika sätt. Utanförskap och mobbning kan aldrig accepteras i skolan. Lika viktigt är att skolan, som når alla bar och ungdomar, aktivt arbetar med drogförebyggande insatser.

I Sverige finns en stark folklig bildningstradition. Den bygger dels på starka folkbildningsorganisationer som genom ideellt arbete medverkar till att höja bildningsnivån, dels på ett praktiskt lärande, handens bildning, som utvecklas i exempelvis familjeföretag där föräldrar förmedlar sina kunskaper till nästa generation. Denna tradition är viktig att ta vara på och utveckla.

Högre utbildning och forskning

Högre utbildning och forskning är värdefullt för individers personliga utveckling och avgörande för landets möjligheter till tekniska och ekonomiska framsteg. Högre utbildning ska vara avgiftsfri och tillgänglig för alla i hela landet. Det är viktigt för utbildningens kvalitet att varje högskola också bedriver forskning och att högskolan samspelar med det omgivande samhället.

En fri och oberoende forskning är grunden för ett öppet samhälle. Modern teknik och vetenskap ska användas i människans tjänst. Forskning och utveckling har viktiga värden att tillföra samhället. De kan förhindra sjukdomar och höja människors livskvalitet och totalt ändra vår syn på samhället och naturen. Forskning och utveckling kan föra med sig stora möjligheter men också betydande risker. Sökandet efter kunskap och nya uppfinningar måste vara fri. Men tillämpningen av kunskapen skall vara en fråga för gemensamma beslut. All forskning och utveckling måste omgärdas av etiska normer och diskuteras öppet. Ett ständigt samtal och väl underbyggda etiska överväganden är nödvändiga, både bland forskare och i samhället i stort.

Kulturliv ger växtkraft

Ett levande kulturliv är nödvändigt för människors möjlighet att växa. Människan ska både ha möjlighet att själv skapa och att ta del av kulturupplevelser. Det är ett gemensamt ansvar att värna både bredd och djup i kulturutbudet, utifrån människors olika villkor; kvinnor och män, unga och gamla, traditionsbärare och nyskapare. Det ansvaret gäller också minoriteters kulturyttringar.

Människor skall ha tillgång till ett rikt kulturliv, oavsett social och ekonomisk status eller

bostadsort. Kulturen utvecklar det civila samhället och håller det demokratiska samtalet levande. Den bidrar också till ekonomisk utveckling. Kulturlivet bör präglas av mångfald och öppenhet mot omvärlden. Centerpartiet vill öka det kulturella utbytet mellan länder och regioner, samtidigt som lokal och regional kultur vårdas och utvecklas.

Fred och säkerhet

Det internationella samarbetet bör syfta till gemensam säkerhet och en global rättsordning till försvar för mänsklig fri- och rättigheter, snarare än staters suveränitet.

Efter det kalla krigets slut har formerna för internationell samverkan och säkerhet i grunden förändrats. En världsordning med två konkurrerande supermakter, med tydliga ideologiska konflikter, har ersatts av ett komplext mönster av konflikter och icke-militära hot.

Från maktbalans till gemensam säkerhet

Globaliseringen främjar ömsesidigt beroende och förutsätter ökat samarbete mellan världens länder. Internationell säkerhetspolitik bör syfta till att öka länders ömsesidiga utbyte och förtroende, så att samarbete och ömsesidig tilltro ersätter avskräckning och maktbalans. Centerpartiet eftersträvar en gemensam säkerhet, byggd på en mångfald arenor för internationell samverkan. Sverige ska vara en aktiv deltagare, inom och i samverkan med, de organisationer som utgör denna fredsordning.

Internationell solidaritet

Centerpartiet arbetar för internationell solidaritet som leder till global utjämning av ekonomiska klyftor, hållbar utveckling och demokratisering. Bistånd bör huvudsakligen användas för att förbättra förutsättningarna för lokalt driven utveckling och tillväxt. Biståndet ska stärka människors självbestämmande och möjligheter att delta i utvecklingsprocesser och demokratisk uppbyggnad. Det gäller inte minst att garantera kvinnor verklig möjlighet att påverka sin egen situation och samhällsutvecklingen. Det är viktigt att sluta den teknikklyfta som öppnats och som breddas mellan världens fattiga och rika länder.

En internationell rättsordning

Verklig fred förutsätter att grunderna, exempelvis fattigdom eller bristande tillgång till mat och rent vatten, för internationella konflikter tas bort eller dämpas. Världens säkerhet, och därmed Sveriges, kan öka genom en stärkt internationell rättsordning och konfliktförebyggande insatser, gemensam krishantering samt försoning och uppbyggnad efter kriser och konflikter.

Den internationella rätten har förändrats sedan det kalla krigets slut. FN:s förklaring om mänskliga rättigheter har kommit att tjäna som ett rättesnöre och åberopats till stöd för att ingripa i konflikter, även konflikter inom stater. Centerpartiet vill att den internationella rätten i första hand ska skydda mänskliga fri- och rättigheter och inte staters och regimers rätt. Mänskliga rättigheter eller kränkningar av dessa är inte enskilda staters inre angelägenheter. För att förhindra humanitära katastrofer eller grova kränkningar av mänskliga rättigheter kan inte respekten för nationell suveränitet få stå i vägen. FN har den självklara centrala rollen i denna utveckling. Kränkningar som särskilt riktas mot kvinnor och barn måste ges speciell uppmärksamhet.

Svensk säkerhetspolitik

Svensk säkerhetspolitik ska utformas så att den gynnar framväxten av en gemensam säkerhet och varaktig fred i vårt närområde. Sverige ska bidra med egna resurser i enlighet med egna beslut till internationell konflikthantering, fredsskapande och återuppbyggnad. Sverige skall självfallet uppfylla sina åtaganden enligt FN-stadgan. Sveriges militära försvar skall tryggas med egna medel. Sveriges riksdag skall ha suverän beslutsrätt över egna militära resurser och ingen svensk medborgare skall tvingas delta i krig utan beslut i enlighet med svensk lag.

Vår tids utmaningar

Även om värden och ideal är bestående, förändras hela tiden den värld i vilken de ska tillämpas. Många av de utmaningar vi står inför saknar enkla och entydiga svar. Svaren kan vi bara få genom ett öppet samtal och genom att pröva olika lösningar, i insikt om att svaret inte behöver vara detsamma överallt och i alla tider.

Genom den industriella revolutionen och demokratins landvinningar har människan idag större möjligheter än någonsin tidigare i historien. Men det finns fortfarande djupa orättvisor och många utmaningar att möta. Ännu är makten ojämnt fördelad och många människor på jorden står utan ens grundläggande trygghet. Vinsterna av framsteg fördelas på ett orättfärdigt sätt, nya klyftor uppstår och det återstår lång väg till en hållbar utveckling.

Förändringens möjligheter

Människans historia har präglats av ständig förändring. Teknisk utveckling, mer individualistiska värderingar och en ökande globalisering av samhället är tre viktiga tendenser som påverkar världen i dag. Dessa lägger tillsammans grunden för vad som kan beskrivas som nätverkssamhället. Men dess effekter ser dramatiskt olika ut i olika delar av världen.

Ny teknik skapar nya möjligheter för människor. Informationstekniken utvecklar kommunikation, kortar avstånd och sätter människan i stånd att bearbeta information på ett helt nytt sätt. Genteknik öppnar nya ofattbara möjligheter, bland annat i att bota svåra sjukdomar.

Indivudaliseringen frigör människor från begränsande normer och gamla auktoriteter. Allt fler människor vågar eftersträva självförverkligande på sina villkor och samtidigt visa solidaritet med andra.

Globaliseringen förstärker och fördjupar kontakterna mellan människor över hela jorden. I globaliseringen sprids också upplevelser, kultur, värderingar och kunskap. Allt fler människor kan ta del av nya upplevelser och nya möten.

Utvecklingen erbjuder stora möjligheter, för människor, regioner och länder. Det materiella välståndet ökar. Större rörlighet och bättre informationskanaler har gjort människor kunnigare om sin omvärld än någonsin tidigare. Allt fler får möjlighet till utbildning och andra sociala förmåner.

Demokrati som politiskt ideal har under hela 1900-talet spridit sig över världen. Det

förekommer färre krig mellan stater.

Denna utveckling utmanar befintliga normer och strukturer, bland annat våra föreställningar om nationalstaten. Människors vardag påverkas i arbetsliv, fritid och familjeliv, och förändrar förutsättningarna för trygghet. Utvecklingen har många ansikten, och dess effekter ser dramatiskt annorlunda ut i olika delar av världen. En stor del av världens befolkning står utanför globaliseringens möjligheter.

Många utmaningar återstår

I många avseenden är utmaningarna desamma idag som för hundra år sedan: Möjligheter, resurser och makt är orättvist fördelade. Tydligast är detta i förhållandet mellan industri- och utvecklingsländer, men marginalisering och orättvisor kännetecknar även västvärldens industriländer.

Globalisering med mänskligt ansikte

Det moderna samhället erbjuder stora möjligheter för människor, regioner och länder att växa. Men för de flesta människor existerar inte frågan om globalisering. De ser aldrig den osynliga hand som styr den internationella ekonomin, men träffas hårt av dess baksida. För en mycket stor del av jordens befolkning handlar vardagen om överlevnad - om mat och rent vatten - inte om kulturella upplevelser, resor och lyxkonsumtion. Samtidigt med ett växande globalt välstånd växer klyftorna. Bland de utsatta drabbas nästan alltid kvinnorna och barnen hårdast.

Världsekonomin och modern teknik ger nya möjligheter att hantera några av mänsklighetens stora gissel - att utrota fattigdomen och analfabetismen, att bota sjukdomar och förhindra svältkatastrofer. Det är ett gemensamt ansvar för hela världen att tillvarata dessa möjligheter, och inte låta enbart kortsiktiga vinstintressen och en okontrollerad global kapitalism styra utvecklingen.

Det handlar inte om att motverka globalisering, utan om att forma goda spelregler till skydd för människa och miljö. Internationella miljöavtal ska ha samma rättsliga status som handelsavtal. En av 2000-talets stora utmaningar är att ge globaliseringen ett mänskligt ansikte, att låta alla människor i alla delar av världen vara delaktiga i processen och få skörda dess frukter.

Socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar tillväxt

I längden kan orättvisor inte kompenseras enbart genom omfördelning. De måste framförallt utjämnas genom den egna regionens tillväxt. Det gäller globalt likaväl som i Sverige. Och det handlar om att skapa förutsättningar för alla länder och regioner att växa.

Inom många länder växer de sociala och geografiska klyftorna. Än mer växer klyftorna mellan världens fattiga och rika länder. För att råda bot på många av de problem världen står inför - befolkningsökning, åldrande befolkning i stora delar av världen, sociala problem eller fattigdom - behövs ekonomisk tillväxt och omfattande internationella insatser för att lindra skulder och fattigdom. Tillväxten måste ske på ett sådant sätt att förutsättningarna för kommande generationer inte urholkas.

För att åstadkomma detta krävs en aktiv utvecklingspolitik, som inledningsvis utjämnar men framförallt ger de långsiktiga förutsättningarna för alla länder och regioner att växa

av egen kraft.

Västvärldens välstånd och livsstil har i stor utsträckning byggts på förbrukning av ändliga naturresurser och kortsiktig exploatering. Denna strävan har också inneburit en rovdrift på resurser i andra delar av världen. Klimatförändring, brist på sötvatten, avverkning av urskogar, ökenutbredning och kärnkraftens avfall är exempel på miljöproblem som hotar människans överlevnad. Problemen hänger samman, både med varandra och med fattigdom, och leder ytterst till människors ofrihet samt orättvisor mellan generationer eller människor i olika delar av världen.

En hållbar utveckling kan inte skapas genom nostalgiskt tillbakablickande. Teknik och nya lösningar är avgörande för att lyckas med att effektivisera vår resursförbrukning, samt sluta och avgifta kretsloppen.

Vi har under 1900-talet sett en utveckling där inkomsterna stiger och välståndet ökar, men grunden för vårt välstånd gröps ur. Nu är tid att lägga grunden för en hållbar utveckling som ger kommande generationer möjlighet till samma välstånd. En socialt hållbar utveckling måste formars av både kvinnor och män, med barnens och de ungas bästa för ögonen.

Demokrati med global räckvidd och lokal förankring

De politiska institutioner som byggts på traditionella indelningar och geografiska gränser får allt svårare att hantera gränsöverskridande problem, nya sociala mönster och ökande rörlighet. När nationalstaten minskar i betydelse måste formerna för politiska beslut förnyas.

Lokalsamhället, kommunen, regionen, EU och den globala nivån måste lyftas fram som arenor för viktiga beslut. Och vi måste finna demokratiska former för att hantera frågor som över huvud taget inte följer geografiska gränser.

Många känner ett ökande avstånd till förtroendevalda och politiska institutioner. Det gäller inte minst människor som redan är socialt eller ekonomiskt utsatta. De som bäst behöver politiken tycks känna den största misstron. Den frustrationen måste mötas genom en demokrati som bjuder in människor att vara aktivt delaktiga, i det egna lokalsamhället likaväl som i globala frågor. I det framväxande globala samhället måste alla tillåtas att fullt ut vara medborgare.

Att växa i förändring

Det storskaliga och komplexa moderna samhället är svårt att överblicka. Ökade kunskaper blottlägger hela tiden tidigare okända problem. Människor upplever sig möta många risker som är svåra att förstå och värdera, och ännu svårare att själv påverka. Det rör ofta vår livsmiljö och kan handla om globala miljöhot likaväl som maten på tallriken. Diffusa hot som den enskilde inte själv kan kontrollera upplevs som mer skrämmande än det nära och välkända.

Ökande snabbhet och rörlighet, liksom ökande kunskapskrav, ställer människor inför en mängd svårhanterliga situationer, ofta utan det igenkännande som tidigare har varit en viktig grund för trygghet. Sociala sammanhang förändras som ett resultat av förändrade

värderingar. Stora organisationer och långt avstånd till besluten gör makten anonym och svårbegriplig.

Allt detta riskerar sammantaget att urholka tilliten i vardagen. Det gäller såväl tilliten till min närmiljö, att jag vågar bada eller dricka vattnet ur kranen, och tilliten människor emellan, mellan medborgare, makthavare och vetenskapliga experter. Brist på tillit undergräver på sikt såväl demokrati som ekonomi och sociala nätverk.

Också det moderna samhället uppvisar betydande skillnader i hälsovillkor mellan olika grupper, uttryckt i bland annat medellivslängd och sjuklighet. Mitt i Välfärdssverige känner många människor vanmakt och utanförskap.

Ett samhälle där varje människa får växa, måste eftersträva att också i praktiken ge varje människa lika möjligheter. Inte minst handlar det om att göra upp med invanda tänkesätt och normer, som innebär att människor diskrimineras varje dag på grund av exempelvis kön, sexuell identitet eller olika etnisk bakgrund. Det är tid att bryta upp förtryckande strukturer och normer, och låta varje människa utvecklas efter egna förutsättningar.

I en tid av stora förändringar ryms enorma möjligheter, men också risken för att tilliten går förlorad och att människor lämnas utanför. Då är det en avgörande utmaning att låta alla människor vara med och växa i förändring, i stället för att frukta morgondagen.

Att möta utmaningarna

Politik bör vara ett redskap för att vår tids möjligheter ska komma alla till del och för att gemensamt möta de nya utmaningar som ett levande samhälle ständigt står inför. Utifrån vår människosyn har Centerpartiet en grundläggande optimistisk hållning till framtiden, vilken grundas på tilltron till att människor kan och vill ta gemensamt ansvar.

Politiken kan ge förutsättningarna, men inte ensamt formulera svaren. Svaren måste dessutom se olika ut, på olika ställen och i olika tider. Utifrån de värderingar Centerpartiet företräder vill vi ge människor redskap att, själva och tillsammans med andra, ta sig an vår tids utmaningar. Så kan människor växa, i ansvar, gemenskap, kärlek och skapande.